

Palmsöndagen: Skiljemuren en metafor för fiendskap

Av Jesper Svartvik

För att förstå den äldsta kristenhetens teologiska sammanhang och frågeställningar är det av yttersta vikt att vara medveten om att det då fanns två olika kristna grupperingar: judekristna och hednakristna. Med andra ord, somliga som tillhörde den tidigkristna rörelsen var judar som var bekanta med de heliga texterna, troligen hade deltagit i synagoggudstjänster hela livet, och gissningsvis hade offrat i Jerusalems tempel i samband med de stora högtiderna påsk, pingst och lövhyddohögtid. Andra kristna var hedningar, de var alltså icke-judar som blivit intresserade av judiska texter, teologiska tankegångar och liturgier. Tron på Jesus var för dem vägen till Israels Gud. *Vägen till Gud var alltså radikalt annorlunda för hednakristna än för judekristna.* Om vi bortser från detta faktum har vi svårt att uppfatta några av de mest grundläggande motiven i den äldsta kristna skriftförståelsen och skriftanvändningen. Det finns nog ingen text i Nya testamentet som tydliggör detta i lika hög grad som Efesierbrevets andra kapitel. Det är troligen den nytestamentliga text som mest explicit använder det rumsliga bildspråket för att beskriva hur tron på Kristus förde människor närmare Gud. De som en gång var ”långt borta” hade nu kommit ”nära”.

När vi idag över stora delar av världen använder den kristna kalendern för att ange årtal är det lätt att glömma bort att när Nya testamentet skrevs var förhållandena radikalt annorlunda. Det fanns på den tiden en större eller mindre skara Kristustroende som sökte sig till religiösa gemenskaper där *judiska* texter lästes, *judiska* nyckeltermmer användes, och kanske till och med *judiska* högtider firades (om än de hade fått en förnyad innebörd). I Efesierbrevet används begreppen ”långt borta” och ”nära” därför att *delar av den icke-judiska omvärlden nu närmade sig den judiska tron och det judiska folket.* Genom att läsa de bibliska berättelserna och använda den judiska terminologin bejakade de att Gud på ett särskilt sätt tidigare i historien hade uppenbarat sig för Israels folk.

Det finns många skäl att anta att brevet primärt riktar sig till hednakristna. Det är den grupp som avses med följande beskrivning: ”... ni som en gång var långt borta [har nu] kommit nära, genom Kristi blod” (Ef 2:13). Vi ser här på ett fascinerande sätt hur den grundläggande betydelsen av ”offer” (hebr. *qorban*) blir synligt. Moshe Halbertal har i boken *On Sacrifice* påmint om att offer i antiken var det som förde människor nära Gud – och Kristus är enligt nytestamentlig teologi den som för hedningarna nära Gud.

Vad är det egentligen som åsyftas med begreppet ”skiljemuren” (grek. *to mesotoichon tou fragmou*) i Efesierbrevet 2:15? De sedvanliga tolkningarna kan inordnas i fyra huvudkategorier. (a) Den tolkning som särskilt ofta anförs i kommentarer och utläggningar är att det som avses är stängslet mellan hedningarnas förgård och Israels gård i Jerusalems tempel. Den hebreiska benämningen för denna avgränsning är *ha-soreg*. (b) En mer specifik tolkning är att skiljemuren skulle kunna avse den judiska uppfattningen att det är nödvändigt ”att bygga ett staket runt [de bibliska] buden” (hebr. *la-‘asot sejag la-Torah*). (c) En tredje möjlighet är att det som avses är ett slags skiljemur mellan himmel och jord, mellan den gudomliga världen och den timliga, och mellan Gud och människor. (d) Den fjärde tolkningen väver samman ”skiljemuren” med nästa sats som handlar om ”Lagen”. Kristi verk skulle i så fall först och främst innebära att den judiska Lagen upphävs. Detta har varit en synnerligen inflytelserik tolkning, inte minst i den lutherska traditionen. Men judisk förbundstrohet är inte ett problem att lösa, utan ett liv att leva.

I min bok *Försoning och förvandling* redovisar jag varför ingen av de fyra tolkningarna är övertygande. Vad kan det då vara som avses med skiljemuren? Det femte och mest övertygande svaret är att uttrycket verkligen är en *metafor*. Nelson Goodman har sagt att en metafor är ”teaching an old word new tricks”. Meningen ”de grät floder av tårar” innehåller en metafor (nämligen ”floder av tårar”), men inte påståendet ”Nilen är världens längsta flod” och inte heller utsagan ”de fällde många tårar”. Om det grekiska uttrycket *to mesotoichon tou fragmou* bara vore en referens till Jerusalems tempel skulle det inte vara en metafor. Om det däremot är ett bildspråk är det en metafor. Om det åsyftar det som verkligen åtskiljer människor, nämligen osämja, hat och fiendskap, är det en metafor. Det är ju faktiskt också detta som explicit anges i Efesierbrevet. Det är ”fiendskapen” (grek. *hê echthra*) som är den verkliga skiljemuren mellan människor och folk – och den är sannerligen betydligt högre än tio handsbredder! Den verkliga skiljemuren människor emellan är inte olikhet utan oförsonlighet. De största hindren för genuin förståelse är inte skillnader utan schismer.

De grekiska ord som översätts till svenska med ”skiljemur” är en metafor. Det väsentliga är att notera att Efesierbrevets författare understryker att det är människors *fiendskap* som är problemet, inte att templets förstörelse skulle vara ett nödvändigt villkor för förbättrade relationer mellan judar och icke-judar. Det är hat människor emellan som är grundproblemet. Därför är den förkunnelse som sprider förakt för andra grupperingar djupt bekymmersam.

En intressant men sällan åberopad parallelltext till Efesierbrevet finner vi i Andra Baruksboken. Vi känner inte författaren till denna text. Han eller hon skriver under pseudonymen Baruk som var profeten Jeremias sekreterare och alltså verkade vid *första* templets förstörelse. Det är särskilt följande avsnitt som är av intresse eftersom det visar att det finns ytterligare en möjlighet att tolka texten om skiljemuren i Efesierbrevet:

Han för vars skull djupen kommer till, på samma sätt som höjderna och tidernas begynnelse, [är] ditt ords tjänare, han som uppenbarar för dem som fruktar [honom] det som är förberett för dem så att han nu kan trösta dem. Han uppenbarar mäktiga verk för dem som inte har kunskap. Han river ned hindret [syr. *syga*] för dem som inte har någon kunskap, och skingrar mörkret och uppenbarar det fördolda för dem som är fläckfria, för dem som i tro har tjänat dig och din *Torah* (2 Baruk 54:3–5).

Andra Baruksboken är sannolikt skriven efter det andra templets fall. Med andra ord, om Efesierbrevet är deuteropaulinskt är de två texterna någorlunda samtida. Det som är särskilt intressant i detta sammanhang är att Andra Baruksbokens författare talar om en nedriven skiljemur, men i detta fall är det inte en påstådd judisk chauvinism som utgör problemet utan människors okunskap, som Gud råder bot på genom att uppenbara sina mäktiga gärningar: Gud ”river ned skiljemuren *för dem som inte har kunskap*”. Det är alltså ett teologiskt utanförskap som är problemet, inte det teologiska ”innanförskapet”. Detta är ett motiv som förekommer i exempelvis Jesaja där det talas om en slöja som ännu skymmer sikten för de *icke-judiska* folken, men att denna en dag ska utplånas:

Herren Sebaot skall på detta berg hålla gästabud för alla folk [*le-khol-ha-‘ammim*], ett gästabud med feta rätter och starkt vin, med feta, mustiga rätter och starkt, klarat vin. På detta berg skall han utplåna den slöja som höljer alla folk (*kol-ha-‘ammim*), det dok som skyler alla folkslag [*kol ha-gojim*] (Jes 25:6f.).

Än en gång, det handlar alltså om att de *icke-judiska* folken ska erhålla andlig klarsyn, inte att det judiska folkets särart ska utplånas. Detta framkommer även i det nittonde kapitlet i Jesajaboken:

Den dagen skall Israel vara jämställt [*shlishijjah*; ung. ”en trio”] med Egypten och Assyrien och bli en välsignelse på jorden, när Herren Sebaot välsignar jorden och säger: Välsignat är Egypten, mitt folk, Assyrien, mitt eget verk, Israel min egendom (Jes 19:24).

Även i senare skrivna delar av Jesajaboken finns detta perspektiv, exempelvis i dess sextionde kapitel:

Res dig, stråla i ljus! Ditt ljus är här, Herrens härlighet går upp över dig. Jordan är höljd i mörker, töcken omger folken [*le-ummim*], men över dig skall Herren stråla, över dig skall hans härlighet visa sig. Folken [*gojim*] skall vandra mot ditt ljus, kungar mot glansen av din soluppgång. Lyft blicken och se dig omkring! Alla samlas och kommer till dig [*kulam niqbetsu vau lakh*]. Dina söner kommer från fjärran [*banajikh merachoa javou*], dina döttrar bär man i famnen (Jes 60:1–4).

Den Jesajatext som emellertid är mest näraliggande Efesierbrevets formulering ”fred för er som var långt borta och fred för dem som var nära” finner vi i den nittonde versen i det femtiosjunde kapitlet (som i dagens synagogor läses på *jom kippur*, Försoningsdagen): ”Frid och lycka åt alla, fjärran och nära, säger Herren.” I den hebreiska texten upprepas ordet ”frid”: *shalom shalom la-rachoa we-la-qarov, amar Adonaj* (ordagrant ”Frid, frid till den fjärran och den nära, säger Herren”). Fridens budskap måste sålunda gälla *såväl* den som förr var fjärran *som* den som redan tidigare var nära.

Syftet med att hänvisa till alla dessa texter – dels från Andra Baruksboken, dels från Jesajaboken – har varit att visa att det finns ett fullgott alternativ till den sedvanliga och triumfalistiska läsning som förenklande fastslår att villkoret och förutsättningen för goda relationer mellan judar och icke-judar är att ogiltigförklara judiskt liv. I ljuset av de texter som har citerats framstår det som långt troligare att det inte handlar om att judendomen skulle upphävas – utan i stället om att de som förr var fjärran nu har kommit nära (jfr hebr. *qorban*). Därmed är ”fiendskapen” (grek. *hê echthra*) upphävd. Kort sagt, *judisk förbundstrohet är inte ett teologiskt problem, men det är däremot hedningars teologiska utanförskap*. Poängen är inte att ett hednakristet liv skulle vara överlägset ett judiskt liv, utan att också hedningarna tack vare Kristus erhållit en förbundsrelation, liknande den som Israel redan åtnjuter.

